

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:
Ayşe Kulin
KANADI KIRIK KUŞLAR

Copyright © 2016 by Ayşe Kulin
Translation Copyright © 2019 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-03032-7

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

AJŠE KULIN

*Četiri žene iz
Istanbula*

Prevela Sanja Bošnjak

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2019.

Beleška autora

Kao Turkinja, dugujem večnu zahvalnost naučnicima – neki od njih se pojavljuju i pod pravim imenom na ovim stranicama – koji su pomogli da se turski univerziteti osavremene, i koji su obrazovali zlatnu generaciju mojih sunarodnika.

Hitler je te ljude izbacio s nemačkih univerziteta 1930. samo zato što su bili Jevreji, levičari ili kritičari nacizma.

Želim da posvetim ovaj roman profesoru Filipu Švarcu, neuropatologu koji me je nadahnuo za lik Gerharda Šlimana, a takođe i:

Kurtu Kozvigu, koji je pomagao u osnivanju Rezervata prirode *Ptičji raj* u Manjasu i gradskih zooloških vrtova u Istanbulu i Ankari, koje sam rado posećivala kao dete.

Doktoru Ekštajnu, koji me je lečio od tifusa kad sam imala sedam godina.

Profesoru Ernstu Hiršu i profesoru doktoru F. Nojmarku, čije sam memoare čitala dok sam istraživala za ovaj roman.

Profesoru Karlu Elbertu, umetničkom direktoru Opere u Ankari.

Profesoru Kantoroviču, pioniru savremene stomatologije.

I svima ostalima koji su igrali vodeće uloge u unapređenju umetnosti i nauke, od kojih neki sad počivaju na grobljima u Ankari i Istanbulu.

25. januar 2016.
22.17 h

Draga Esra, voljena unuko,

Bila si ljuta na mene, po prvi put u životu, kad smo se rastale. Dok si letela nazad u Izmir, nesumnjivo pomalo zaprepašćena mojom reakcijom, razmišljala sam da li je trebalo da otvaram tu neprijatnu temu baš kad si odlazila. Moramo o mnogo čemu da razgovaramo, više nego što bih uopšte mogla da napišem u mejlu.

Esra, draga moja, zahtevala sam da se preseliš u Englesku zato što mi je tvoje dobro na prvom mestu. Ne misliš valjda da ne bih više volela da si uz mene u mojim poslednjim godinama? Znam koliko voliš svoju domovinu i da obožavaš Istanbul. Ali sudbina nam je da se selimo s mesta na mesto. I moji otac i majka voleli su svoju domovinu i grad. Ali došao je dan kad su morali da napuste taj dom a da nisu oprali ni šolje iz kojih su popili jutarnju kafu. Otac i majka su započeli novi život u novoj zemlji i potisnuli su sve te bolne uspomene. Želeli su da podižu decu oslobođenu starih mržnji. Tvoja majka je saznala pravi razlog preseljenja u ovu zemlju tek mnogo godina kasnije. Mislila je da su tvom dedi ponudili posao u univerzitetskoj bolnici, a onda se prosto zaljubio u Istanbul i odlučio da ostane. Sve je to tačno, mada ne u potpunosti. Zaista je ostao ovde mnogo godina zbog ljubavi prema ovoj zemlji i njenim ljudima.

U ono vreme su se prema strancima lepo ophodili. Ljudi nisu obraćali pažnju na verske razlike. A naročito u Istanbulu, gde su Grci, Jermeni i Jevreji živeli s Turcima i ostalim muslimanima

vekovima, sve vere su bile ravnopravne. Muslimani su tad palili sveće u hrišćanskim crkvama, a hrišćani i Jevreji bi obavljali žrtvene molitve u muslimanskim svetilištima i delili meso sirotinji, da bi im se želje ostvarile. Kao što znaš, draga moja devojko, sve se to promenilo. Zemlja koja je pre mnogo vekova prihvatila Jevreje koji su bežali iz Španije, a onda prigrlila i našu porodicu 1930, više ne postoji. Ti predivni dani su zauvek nestali. Nažalost, politika je otrovala i veru, koja bi trebalo da bude izvor ljubavi.

Prekasno je, stvarno prekasno, za mene da emigriram. Ali ti si još mlada i zaslužuješ da živiš u miru. Bila si u pravu kad si rekla da je Turska tvoja zemlja, ali previše je mržnje i nasilja. Pre mnogo godina zamerala sam bratu što je započeo novi život u Americi, ali kako se ispostavilo, on je osetio šta se sprema. Sad je na tebe red da odletiš! Idi sad, pre nego što bude prekasno, osim ako, kao moji roditelji, nisi spremna da bežiš samo s onim što ti stane u ručnu torbu. Da izvesni takozvani intelektualac nije počeo da kopa po tome ko od nas ima jevrejske krvi u venama, ne bih ti nikad ispričala ništa od ovoga. U pravu si, bombe mogu da eksplodiraju i nepravde se dešavaju svuda, ali ovde, na mestu gde zločini iz mržnje ostaju nekažnjeni, više nisi bezbedna. Ti antisemiti su ispunjeni mržnjom. Ako ništa drugo, slomiće ti srce. A slomljeno srce boli kao živa rana.

Ako završiš specijalizaciju u Engleskoj, možda ćeš dobiti priliku da tamo radiš, čak da postaneš i njihova državljanka. Pomoći ću ti kako god budem mogla, pod uslovom da pristaneš da napustiš Tursku.

Ako bog da, uskoro ćemo biti nasamo zajedno i moći ću da ti ispričam mnogo više. Dođi u Istanbul za Bajram pa ćemo tada razgovarati.

Neka te bog čuva, draga moja.

Tvoja baka, koja te voli,
Su

PRVI DEO

Naša zemlja zvezde i polumeseca

*Z*ponovo čeznemo za domom

Mart 1933.

Frankfurt

Elza je stajala na vratima potiskujući suze. Pošto joj nije bilo dozvoljeno da na put ponese ništa više od ručne torbe, mučila se razmišljajući šta da uzme. Da je samo mogla da utisne svaku sitnicu u sećanje zauvek. Izvezeno jastuče, koje je napravila baka, ležalo je na sofi. Pomešane s kolekcijom porcelana, koju je skupljala od detinjstva, ispred knjiga na policama, stajale su porodične fotografije. U najvećem ramu bila je venčana fotografija na kojoj se, sedeći postrance na tabureu, sa šlepom venčаницe vešto nameštenim oko nogu, Elza blistavo osmehivala u foto-aparat. Gerhard je stajao iza, s rukom na njenom ramenu, kao da kaže: „Veruj mi. Odsad ćeš biti sigurna.“ Ali sada joj je taj isti čovek davao samo nekoliko minuta da pobjegne iz kuće.

Da li ispravno postupaju?

Da su samo sačekali još malo. Da razgovaraju, da odluče.

Ušla je u trpezariju i otvorila vrata komode. Spustila se na kolena, zavukla ruke u donju policu i dodirnula naslagane tanjire od majsen-skog porcelana. Bio je to venčani poklon od Tite i najdragoceniji deo tetkine devojačke spreme. Tetka Tita, koja nije imala svoju decu, bila joj je kao majka – s više razumevanja i ljubavi i od prave. Elzin kožni ranac iz srednjoškolskih dana, kad je bila mlada izviđačica, bio je veoma dubok. Sigurno bi mogla da ugura tanjir-dva, za uspomenu? Skoro

da je mogla da čuje Gerhardov glas: „Jesi li poludela? Pokušavamo da sačuvamo žive glave, a ti šiziš oko nekih starih tanjira!“

U redu, ali možda bar nekoliko porodičnih fotografija. Da li bi stao čitav album? A šta je s kutijom za šešire punom dragocenih pisama? Ona od školskih prijatelja bila su uvezana plavom vrpcom; razglednice od oca i poučne poslanice od majke bile su u velikoj bež koverti; Gerhardove nezgrapne izjave ljubavi i pesme ležale su umotane u čipkasto platno.

Na kraju tog prvog leta kad su se razdvojili, Elza je pohvalila njegovu odluku da studira nauku, šaleći se da kao pesnik ionako ne obećava. Gerhard se zakleo da joj neće više nikad napisati nijedno ljubavno pismo, a onda joj je poslao još desetak. Sećanje na njegove bezazlene stihove uvek joj je mamilo osmeh na lice, ali tog trenutka oči su joj se napunile suzama dok je pokušavala da se seti najkraćeg. Je li bilo: *Oči tvoje ugljen-boje / Tvoja kosa kao svila / Princezo duše moje / U srcu mi zauvek bila...* Treba li da ga ponese sa sobom da ga jednog dalekog dana čita unucima? To joj je priuštilo trenutak zadovoljstva, to zamišljanje kako se kao baka, čija lepota je nekad nadahnjivala kitnjasta pisma, priseća mladosti, ali sad nije imala vremena da pretura po starim pismima. Ako jednog dana želi unuke, morala bi da požuri.

Uhvatila je svoje blede lice u ogledalu iznad komode. Levo oko joj je igralo, kao večiti znak duboke uznemirenosti. A onda su došle suze. „Lopovi!“ vrisnula je između prigušenih jecaja. „Ti pokvareni lopovi!“ Krali su joj i identitet. Njenu istoriju, uspomene, pisma, prijatelje, dom, ulicu, grad. Ludak kojem je pohlepa pomračila razum krao joj je ceo život, a njen muž to nikako nije mogao da spreči.

Znala je da Gerhard nije kriv. Ona ga je nagovorila da konkuriše za Univerzitet u Frankfurtu na Majni. Tu su je vukle romantične maštarije: pisac kojem se divila bio je najčuveniji sin tog grada. Verovala je da će, u gradu gde su se još čuvali Geteov pisci sto, mastionica, pa čak i kutije za kolače iz njegove kuhinje, biti okružena umetnošću, da će je udisati svakog trena svakog dana. Ako su se gradski oci s tolikom pažnjom ophodili prema Getea, bila je sigurna da su takvi i prema običnim građanima, naročito prema onim koji su akademski naučnici.

Četiri žene iz Istanbula

Elza, čije srce je i dalje tuklo svaki put kad bi prošla pored Geteove kuće i koja je znala većinu njegovih pesama napamet, sad je bila prinuđena da prizna koliko je bila naivna.

Obrisala je suzu koja joj je skliznula niz obraz i podigla pismo sa stola.

Elza,

Službenik koji ti donosi ovo pismo misli da sam zaboravio ispitna pitanja kod kuće. Uzmi bež kovertu iz desne fioke ormara za knjige, stavi moj pasoš u nju i predaj mu to. Zatim idi odmah po Petera u školu i izvedi ga sa časa. Učiteljici reci da ti se majka razbolela (ne brini; nije joj ništa) i da odmah moraš da je posetiš. Nemoj ništa da uzmeš osim vaših pasoša i sav nakit i gotovinu iz sefa. Ne skreći pažnju na sebe! Ukrcajte se na prvi voz za Cirihi. Naći ćemo se krajem dana u kući tvojih roditelja. Moramo da požurimo. Razumeš, zar ne?

G.

„Sav nakit?“, gundala je na putu do spavaće sobe. Jedini nakit koji je imala bila joj je burma na prstu. Oh, da, i broš s rubinom koji joj je poklonila tetka Tita. Skinula je kutiju s gornje police, izvadila ključ skriven unutra, klekla ispred ormara i otvorila sef. A zaboravila je i na Gerhardov zlatni džepni sat, venčani poklon njenog oca. Bilo je nešto bižuterije na komodi, ali za to ništa ne bi dobili. Oh, a otmena krema za lice koju je kupila prošle nedelje! Ali neće stati u torbu.

Blesava je što razmišlja o takvim glupostima; nije imala vremena za samosažaljenje. Uvezala je prsten, sat i broš u maramicu. Uхватила se za zlatan lanac oko vrata... privezak na njemu... blagi bože! Drhtavim rukama je skinula Davidovu zvezdu i ugurala je u kovertu zajedno s novcem iz sefa. Otišla je u kuhinju. Nekoliko novčića preostalih od dnevne kupovine, sva njena lična ušteđevina, bilo je u kutiji za hleb. Pažljivo ih je ubacila u ranac, a iz čistog hira požurila je nazad u spavaću sobu, da pokupi ogledalce i ruž za usne. Gotovo!

Prošlo je skoro pola sata otkako je službenik Helmut otišao s Gerhardovim pasošem, a ona se i dalje vrtela ukруг. Uzdahnula je i nevoljno ušla u sobu gde je spavala njena ćerkica.

Dok je Gerhard prelazio travnjak, pazeći da ne gazi cveće, ugledao je vevericu kako skače s drveta, seda uspravno i počinje da njuška nešto između šapica. Lice mu se razvuklo u osmeh prvi put posle mnogo vremena. On i njegova žena donekle su imali sreće. Barem nisu živeli u Northajmu, kao njegova majka i starija sestra. Sestrino pismo pre nekoliko nedelja duboko ga je uznemirilo:

Kao da sivi dani i ledena vlaga nisu dovoljni, ovako okružene ovim sumornim starim zgradama, imamo osećaj kao da smo žive sahranjene. Ali ništa nije gore od nezaposlenosti. Sećaš li se našeg komšije Rudija, tvojih godina? U svakom slučaju, bio je bez posla gotovo dve godine pre nego što je konačno nešto našao – i to zahvaljujući nacistima! Život je ovde bio tako beznadežan, i odjednom (nećeš verovati da ovo pišem) nacisti, ti podli nacisti, pojavili su se da organizuju festivale, koncerte i parade. Čak smo se i majka i ja pridružile zabavi. I ozbiljno su se uhvatili u koštac s neprimerenim ponašanjem, pa više nema pijanih tuča. Pomažu onima kojima je pomoć potrebna. Čak su poslali studentkinju u Gizelinu kuću – ona živi na našem uglu – da podučava njenog tupavog sina matematici. A onda, kad su i neki drugi roditelji zatražili privatne učitelje, nacisti su osnovali posebno odeljenje u gradskoj kući. Prate smrtno slučajeve i sahrane i šalju novac porodicama. Naravno, i dalje ne vole Jevreje. Ali zasad nas ne diraju i život je ovde odjednom mnogo bolji. Pretpostavljam da ćemo morati da sačekamo malo da vidimo šta će dalje biti.

Da, imali su sreće što su bili u Frankfurtu, daleko od tih jadnih gradova gde su nacisti prevladali.

Četiri žene iz Istanbula

On i Elza su se venčali mladi i dobili dvoje zdrave i preslatke dece. Iz želje da udovolji budućem tastu, Gerhard je upisao doktorske studije, zbog čega nije imao razloga da žali. Ne samo da je uživao u svom poslu, već se pokazao i kao vrlo uspешan. Zatim, njegova porodica i on su stanovali u takozvanoj cikcak zgradi u novom naselju, koje je projektovao napredni arhitekta Ernst Maj. Stanarina je bila razumna, iako su živeli među intelektualcima, samo kratku šetnju udaljeni od univerzitetske bolnice, gde je radio. Život je bio dobar, ali Gerhard je ipak osećao strepnju zbog sve oštrije retorike iz Berlina. Video je da se u njegovu domovinu uvlači neki mrak – kao i u ostatku Evrope. Nakon Velikog rata, kontinent se mučio s nesuglasticama oko granica, nemirima, masovnim unutrašnjim migracijama... Osećao se blagoslovenim što je mogao da se posveti istraživanju i studentima. Uvek je pretpostavljao da će ga, ako se bude držao dalje od politike, politika ostaviti na miru. Sad više nije bio siguran u to.

Uprkos njegovom odlučnom optimizmu, racija od pre nekoliko noći mu je razvejala i poslednje iluzije. On i žena tek što su legli u krevet, čuli su automobile, ljutiti lavež komšijskog psa i teške čizme na stepeništu. Poskakali su iz kreveta i požurili ka prozoru, gde su videli nekoliko policijskih vozila parkiranih ispred zgrade. Prislonili su uši na ulazna vrata, pokušavajući da shvate šta se dešava i moleći su da se deca ne probude. Glasno kucanje. Uurlanje. Otvaranje i zatvaranje vrata. Nešto kasnije, škripa guma, koja je objavila da policija odlazi. Zgrada je postala smrtno tiha. Kad se uhvatio za kvaku, Elza ga je zgrabila za ručni zglob. Levo oko joj je zaigralo.

„Moram da saznam šta se dešava. Pitaću Hanzelove i odmah se vraćam“, rekao joj je. Sišao je na sprat ispod i pokucao na vrata.

„Ko je?“

„Gerhard Šliman, komšija. Ne morate da otvarate vrata, gospodine Hanzele. Samo sam se pitao da li biste mi rekli zašto je dolazila policija.“

„Tražili su pištolj. Navodno, neko im je dojavio. Šta bih ja radio s pištoljem? U stvari, samo su želeli da me zaplaše.“

„Saosećam s vama. Jeste li dobro? Treba li vam nešto? Hoćete da vam donesem neki sedativ.“

„Ne želim sedativ. Ali možete li da mi donesete duševni mir? Treba mi najjača doza koju imate“, rekao je starac.

„Toga danas svuda nedostaje. Moraćemo da probamo na crnom tržištu. Laku noć, komšija.“

Elza, koja ga je čekala kod ulaznih vrata, potrčala mu je zagrljaj. „Sledeći put to ćemo biti mi, pazi šta ti kažem. Naći će neki izgovor. Bože! Nisi valjda doneo kući onu očevu pušku?“

„Ne, naravno da nisam. Šta će mi puška? Vratio sam je posle lova u selu.“

„Plašim se, Gerharde.“

Levo oko joj je i dalje igralo.

„Ne brini, dušo. Ništa nam se neće dogoditi.“

Njegove reči zvučale su šuplje čak i njemu samom. Ne tako davno, nije oklevao da se posle trećeg piva u baru žali na političare, bilo mu je normalno da sedi u univerzitetskoj kafeteriji s kolegom i čita opozicione novine i nije se plašio da studenta koji je pripadao Nacionalsocijalističkoj partiji strogo upozori da politiku ostavi na ulazu u laboratoriju. Ali sad se plašio i da zucne. Kao zec kog uveliko jure divlji psi. Hoće li im život od sada biti takav?

„Za sve sam ja kriva“, rekla je Elza. „Ja sam želela da se preselimo ovamo.“

Zagrljio ju je i poveo u spavaću sobu.

„Ne budi blesava. Do sutra ćemo već sve zaboraviti.“

Ali strah ga je i dalje mučio. Stalno je iščekivao kucanje na vratima, provodio je besane noći prošarane živim košmarima i budio se svakog jutra iscrpljen i uplašen. A ipak, normalan i srećan prizor verice koja gricka jezgro jabuke na zelenom travnjaku još je mogao da ga oraspoloži.

Stizalo je proleće. Drveće će procvetati pre isteka nedelje, pretvarajući univerzitetske parkove u raj. Trebalo je da razmišlja o lepom i dobrom i onda će lepo i dobro i doći. Svakog dana bi mogli bi da ga imenuju za načelnika odseka za patologiju. Trenutni načelnik Herman već je predao ostavku i otići će krajem meseca, da započne novi život u Americi. Svi su znali da je Gerhard već predložen kao zamenu, pa bi trebalo da razmišlja o...

Četiri žene iz Istanbula

„O!“, uzviknuo je kad je osjetio nečiji dodir na ruci.

„Gerharde, jesam li te uplašio?“

„Ah, Rudolfe, to si ti. Ne, samo sam se zamislio“, rekao je kolegi.
„Divan dan, zar ne?“

„Nisam siguran u to. Pođi sa mnom na trenutak.“

Provlačeći ruku ispod Gerhardove, Rudolf ga je poveo pod kesten, bacio brz pogled oko sebe i šapnuo mu na uvo: „Gerharde, odlazi odmah odavde. Odmah. Saznao sam nešto sinoć na večeri. Moj zet je policajac, znaš ga, zajedno smo igrali tenis. U svakom slučaju, popio je nekoliko pića i izlanuo se da danas planiraju masovna hapšenja na univerzitetu. Da sam na tvom mestu, uzeo bih ženu i decu i smesta otišao u neki drugi grad, a ako ikako možeš, idi negde u inostranstvo.“

„O čemu to pričaš? Jesi li siguran?“

„Sećaš li se sastanka odseka koji je Herbert sazvaio, onog o organizovanju protesta protiv suspenzije Ustava?“

„Da.“

„Jesi li potpisao peticiju?“

„Da, naravno da sam je potpisao. Većina nas je potpisala.“

„Dođavola! Ja tad nisam bio na sastanku pa nisam potpisao. Ali svi koji su potpisali biće...“

„Šta?“

„Danas će ih pokupiti sve do jednog.“

„Je li tvoj zet naveo imena?“

„Ne, nije. Ali kad sam mu pomenuo nekoliko, samo me je streljao pogledom. Ne gubi vreme, prijatelju, ovo je ozbiljno. Moraš da pobegneš odavde, najbrže što možeš. A ja sad moram da požurim i upozorim i ostale. Kažeš skoro svi su potpisali?“

Gerhard je na trenutak stajao ukočeno, posmatrajući Rudolfa kako se udaljava. Oblio ga je znoj. Zatim se uhvatio za najbližu granu i presavio, povrativši kuvano jaje koje je pojeo za doručak. Pošto se pribrao, potrčao je u kancelariju. Prvo je dohvatio telefon da se raspita za vozove za Švajcarsku, ali trgao je ruku kao da se opekao. Šta ako neko prisluškuje? Izvadio je list papira iz fioke, našvrljao brzu poruku, zapečatio

je u kovertu i pozvao službenika. Predao mu je kovertu zajedno sa malom napojnicom.

„Upravo sam shvatio da sam jutros zaboravio fasciklu kod kuće, onu sa ispitnim pitanjima. Znete adresu, Helmut. Možete li da sednete na bicikl i donesete ih pre nego što frau Šliman ode na pijacu? Odneseite joj ovu poruku, tu piše gde će naći fasciklu. I budite brzi, molim vas. Trebaju mi ta pitanja pre nego što počne čas.“

Kad je službenik krenuo, Gerhard je viknuo za njim: „Ako nisam u kancelariji kad se vratite, ostavite ih na stolu.“

Okrenuo se papirima na stolu, izabrao najnovije istraživačke beleške, stavio ih u aktovku i izašao iz zgrade. Hodajući brzo u suprotnom smeru od onog kojim je otišao Helmut, stigao je do ulice i uhvatio taksi. Čim je seo i stavio aktovku na sedište pored, dao je vozaču adresu banke. Ako podigne sve s računa, da li će privući pažnju? Bilo bi mudro da podigne samo koliko im treba za putovanje. Uostalom, nije ni imao nešto mnogo na računu.

Rekao je službeniku u banci da mu se tašta razbolela i da je odlučio da pošalje ženu kod nje da je obilazi, a zavisno od bolničkih troškova, možda će se vratiti za nekoliko dana da podigne još. Primetio je da se službenik malo začudio tom nepotrebnom čavrljanju pa je začutao.

Čim je izašao iz banke, odmah je naišao tramvaj. Uskočio je u njega dok su mu se pitanja kovitlala u glavi čitavim putem do studentskog grada. Je li moguće da je ovo samo smicalica nekoga ko je žudeo da postane načelnik odseka za patologiju? Ne, to je smešno. Ali šta ako je Rudolf pogrešio i sve ovo je samo neslana pijana šala njegovog zeta? Ako Gerhard odjuri u panici i vrati se nekoliko dana kasnije, postaće predmet opšteg podsmeha. Ali kako da bude siguran u to? Bolje biti i predmet podsmeha nego da ugrozi porodicu. Najpametnije je bilo da krene odmah, a ako ne bude hapšenja, uvek može da se vrati. Elza će posetiti roditelje, a oni će biti oduševljeni što vide unučiće. Da, nije bilo ničeg lošeg u objavi da mu se tašta odjednom razbolela.

Koverta s pasošem bila je na radnom stolu kad se vratio u kancelariju. Gurnuo ju je u unutrašnji džep sakoa. Sakupio je još svojih istraživačkih beležaka i, s aktovkom u ruci, otišao da uzme kaput s vešalice iza

vrata. Ali nije ga bilo. Je li ga neko možda uzeo? Dlanovi su mu ovlažili, obrisao je znoj sa čela. Očajnički ga je tražio, a onda se suočio sa svojim odrazom u staklenim vratima. Kaput je već bio na njemu. Izašao je iz kancelarije, proverio da li je zatvorio vrata za sobom, a onda, preskačući po dva-tri stepenika odjednom, požurio ka glavnom ulazu. Spuštenog pogleda ispred stražara u kućici, izjurio je na ulicu i zaustavio odmah taksi koji je skretao iza ugla.

„Na železničku stanicu“, rekao je vozaču i skljkao se na zadnje sedište. Dok mu je srce divlje tuklo, zažmurio je i pokušao da se seti molitve koju ga je majka terala da izgovara pre spavanja svake noći.

„Neka anđeo koji iskupljuje od sveg zla blagoslovi decu...“ Nije mogao da se seti ostatka. Da li Bog štiti one koji se mole samo kad se nađu u nekoj nevolji?

Saobraćajni policajac zaustavio je taksi da prođe odred nacističkih jurišnika. Gerhardu se učinilo da je taksista promumlao psovku. Poželeo je da mu se pridruži, ali se uzdržao.

Železnička stanica bila je preplavljena policajcima. Gerhard je oklevao nekoliko trenutaka, polako brojeći novčiće da plati taksisti. Ali morao je da prođe kroz ulaz pre ili kasnije. Gledajući pravo napred, opušteno je prošao pored policajaca, čak je i zastao da posegne u džep kaputa, izvadi tabakeru i stavi cigaretu u usta. Razmislio je da ih pita za upaljač, ali odlučio je da ne iskušava sreću. Čim je bezbedno ušao u zjapeći prostor sale, upalio je šibicu. Tad je video da mu ruke drhte pa je zavrteo glavom u neverici. Stajao je tu, drhteći od straha, samo nekoliko trenutaka nakon što je zamišljao sebe kako odvažno traži od policajca šibice. Podsetilo ga je na to kako se, kad je bio mlad, gotovo upiškiio od straha dok je bio na visokim granama drveća u dedinoj bašti, ali ipak je nastavio da se penje ka vrhu.

Posle nekoliko umirujućih dimova cigarete, pogledao je po neoklasičnoj železničkoj dvorani kao da je vidi prvi put. Toliko je pojedinosti promicalo u užurbanom svakodnevnom životu. U svim prethodnim posetama stanici ili je trčao da uhvati voz ili je bio potpuno zaokupljen decom i koferima.

Danas je, s cigaretom koja mu je visila s usana, bacao je oduševljene poglede na gvozdeno-staklenu tavanicu i blistavi pod. Ispred blagajni za karte bili su dugi redovi. Kad je došao na red, smireno je tražio kartu za sledeći voz za Cirihi.

„Postoji direktna linija za sat vremena“, rekao je službenik, „a onda još jedna uveče, ali s presedanjem.“

„Pa ovu za sat, kao što sam rekao, prvi koji kreće.“

„Želite li prvu klasu, gospodine?“

Oklevao je, ali nije bio trenutak da se razbacuje novcem.

„Drugu“, odgovorio je. „U jednom pravcu.“

Stavljajući kartu u džep, brzo je otišao na svoj peron. Voz, naravno, još nije stigao i svega nekoliko ljudi je čekalo. Je li ona žena s detetom u naručju možda Elza? Ne, Elza nema zeleni kaput. Dečačić je trčao prema njemu, kosa mu je bila kao kukuruzna svila, ali to nije bio Peter. Šetao je po peronu gore-dole pa ušao u čekaonicu. Jedina osoba tamo bila je starica pogrbljena iznad pletiva. Obišao je ceo peron desetak puta. Svakog časa je odlazio da proveri na glavnom ulazu i kod blagajni. Peron je bivao sve krcatiji, ali još nije bilo ni traga od njegove žene i dece. Vreme je prolazilo, a on kao da je osećao svaki otkucaj ogromnog sata koji je visio sa sredine zasvođene tavanice.

Smiri se, govorio je sebi. Uskoro ćeš biti u vozu. Smiri se. Bićeš bezbedan.

Ali zašto Elzi treba toliko dugo? Šta ako zakasne na voz? Trebalo je do sada već da dođu. Zatim je čuo užasan poznati zvuk teških čizama. Nagonski se uputio ka čekaonici. Starice nije bilo, a zamenila ju je bučna grupa studenata. Trenutak kasnije, provirio je napolje. Grupa bavarskih turista preplavila je peron u potkovanim čizmama, pantalonama na tregere i alpskim šeširima s perjem. Uplašio se bez potrebe.

Prišao je da još jednom pogleda obaveštajnu tablu, iako je odavno zapamtio ta dva dnevna polaska za Cirihi. Vratio se na peron.

I zašto voz već nije došao?

Utom mu je sablastan hladan vetar preleteo preko lica, najavljujući dolazak voza. Zgrabio je kartu i, dok je još jednom proveravao broj kupea, voz se pojavio iza krivine, ispustio oblak teškog crnog dima i